

“İcraçı Kredit Agentliyi” MMC BOKT üzrə Təhlil hesabatı

“İcraçı Kredit Agentliyi” MMC BOKT 2002-ci ildə Türkiyənin “G&G Konsaltiq” şirkəti tərəfindən təsis edilmiş və müvafiq qaydada dövlət qeydiyyatına alınmışdır. 2002-2012-ci illər müddətində “İcraçı Kredit Agentliyi” MMC BOKT Azərbaycan Hökuməti ilə Dünya Bankı arasında imzalanmış müvafiq Kredit Sazişinə əsasən “Kənd Təsərrüfatının İnkişafı və Kreditləşməsi” layihəsinin “Kənd Yerlərinin Maliyyələşdirilməsi Komponenti”-nin icrası ilə bağlı Layihə çərçivəsində agent xidmətləri göstərmişdir. İcra olunmuş Layihə çərçivəsində BOKT vasitəsi ilə kiçik kənd təsərrüfatı müəssisələrinə - Kredit İttifaqlarına və Birgə Borclu Qruplarına aqrar sektorda xırda sahibkarlığın inkişafı üçün qısamüddətli kreditlər verilmişdir. Bundan əlavə BOKT digər Layihələrə də qısa müddətə cəlb edilmişdir. Bunlar İFAD (Kənd Təsərrüfatının İnkişafı Beynəlxalq Fondu) və İslam İnkişaf Bankının birgə maliyyələşdirdiyi “Kənd Yerlərinin Kompleks İnkişaf Layihəsi” və Sahibkarlara Kömək Milli Fondun müvafiq Layihəsidir və BOKT hər iki layihə çərçivəsində işini uğurla başa vurmuşdur.

2008-ci ildən başlayaraq BOKT-in formalaşmaqda olan kapitalı hesabına fərdi fermer təsərrüfatlarının kreditləşdirilməsinə başlanılmış və hal-hazırda bu sahə üzrə kreditləşmənin aktivləşdirilməsi üçün bir sıra tədbirlər görülür. Belə ki, İKA MMC BOKT ölkənin aqrar sahəsinin mikromaliyyə seqmentində fəaliyyətini davam etdirir və Masallı şəhərində fəaliyyət göstərən filial vasitəsi ilə əsasən aqrar sahədə çalışan borcalanlara mikro kreditlərin verilməsini həyata keçirilir. Habelə, daha bir filialın Beyləqan şəhərində fəaliyyətə başlanılması nəzərdə tutulub, bununla bağlı BOKT-nin ümumi yığıncağının qərarı qəbul edilmişdir və yaxın vaxtlarda təşkilatın Mərkəzi Banka müvafiq müraciəti gözlənilməkdədir ki, bu filialın təşkili ilə həmin bölgədə olan kredit ittifaqlarından və birgə borclu qruplardan qalan keçmiş borcların toplanması ilə bağlı, habelə girov sahibləri ilə aparılan işin daha da aktivləşdirilməsi həyata keçiriləcəkdir.

Nizamnaməyə əsasən, BOKT-in Ali idarəetmə orqanı Təsisçilərin Ümumi Yığıncağı hesab olunur. BOKT-nin fəaliyyətinə nəzarət Müşahidə Şurası tərəfindən həyata keçirilir. Daxili qaydalara nəzarət İKA MMC BOKT-nin Daxili Auditoru tərəfindən aparılır. Eyni zamanda, 2022-ci ildən BOKT-də Audit komitəsi yaradılıb və fəaliyyət göstərməkdədir. BOKT-də kredit məsələləri Kredit Komitəsi tərəfindən idarə olunur. Cari idarəetmə Direktor tərəfindən aparılır.

30.09.2023-cü il tarixə BOKT-in cəmi kapitalı 674060.0 AZN, bundan təsis kapitalı 324.166,0 manat təşkil edir. Təsis kapitalının 82.19% əsasən BOKT-in kollektivi olan fiziki şəxslərə, 17.6% BOKT ilə Layihə çərçivəsində əməkdaşlıq etmiş bir neçə Kredit İttifaqlarına və 0.21% “Azərbaycan Respublikası Kredit İttifaqları Assosiasiyası” İctimai Birliyə məxsus olan paylardı.

“İcraçı Kredit Agentliyi” MMC BOKT -nin nizamnamə kapitalının mühüm iştirak payına sahib olan şəxslər Arif Əliyev Lütvəli oğlu (BOKT-un Müşahidə Şurasının sədri, iqtisad elmlər namizədi, 1993-cü ilin aprel ayından YAP üzvü), Mehman Qurbanov Baləhmət oğlu (BOKT-un keçmiş əməkdaşı, hal-hazırda xəstəliyi səbəbindən işləmir) və Siyavuş Verdiyev Səyyaf oğludur (BOKT-un baş hüquqşünası).

BOKT-də son 3 ilin (2020-2022) auditi “RSM Azerbaijan” audit şirkəti tərəfindən aparılmışdır. Audit hesabatlarına əsasən BOKT-in əsas maliyyə göstəriciləri aşağıdakı kimi qeydə alınmışdır:

	2020	2021	2022
Aktivlər	2,105,874.00	1 902 517.00	1 312 282.00
Kreditlər	1,176,079.00	939 401.00	914 856.00
Niz.kapitalı	272,076.00	272 076.00	272 076.00
Cəmi kapital	1,568,994.00	1 332 892.00	1 172 345.00
Cəmi zərər/mənfəət	- 761,630.00	- 236,102.00	- 160,547.00
Mərkəzi Banka təqdim edilmiş Prudensial hesabat üzrə zərər/gəlir	13,560.00	15,810.00	- 44,070.00*

*) 2022-ci maliyyə ilinin zərərlə başa vurulmasının səbəbi, 2020-ci ilin mart ayından 2022-ci ilin mart ayına kimi olan dövrünə kimi pandemiya səbəbindən yaranmış dövr ərzində köhnə borcların yığılması ilə bağlı tədbirlərin fasiləsizliyinin və davamlılığının pozulmasıdır. Belə ki, uzun müddət ərzində işin onlayn qaydada aparılması, məhkəmə-icra tədbirlərindəki fasilələr, BOKT-un borclu müştərilərin bütünlükdə regionlarda olmasına rəğmən yerlərə ezamiyyətin təşkilindəki çətinliklər, son nəticədə 2022-ci ilin köhnə borclardan yığımlarını kəskin şəkildə aşağı salmışdır. Belə ki, 2022-ci ildə bu borclar hesabına yığım 211 min manat təşkil etmişdir, halbuki, 2021-ci ildə BOKT-un bu mənbə hesabına yığımları 281 min manat olmuşdur ki, bu da bilavasitə 2018-2019-cu illərdə görülmüş tədbirlərin nəticəsi kimi qiymətləndirilə bilər. Elə 2022-ci ildə köhnə borclar hesabına yığımlardakı belə kəskin azalma, kreditləşməyə də təsir etmiş, BOKT cəmi 256 min manat kredit vermişdir, halbuki 2021-ci ildə bu göstərici 311 min manat təşkil etmişdir. Təbii ki, bu BOKT-un 2022-ci il üçün gəlir bazasını da azaltmışdır.

2020-ci ilin audit hesabatında qeyd olunanlara İKA MMC BOKT tərəfindən əlavə izahat təqdim edilmiş və izahat hesabatlarla yanaşı BOKT-in saytında dərc edilmişdir. Həmin izahatda, qeyd olunmuşdur ki, 2020-ci ildə İKA-nın balansında olan kredit ittifaqları və birgə borclu qruplarının 2004-2014-cü illər ərzində "Kənd Təsərrüfatının İnkişafı və Kreditləşməsi" Layihəsi çərçivəsində verilmiş kreditlər üzrə qeydə alınmış cəmi 1,032,430 AZN (o cümlədən kredit ittifaqları üzrə 661,777 AZN əsas, birgə borclular qrupları üzrə 302,840 AZN əsas, 22,919 AZN faiz, 44,894 AZN dəbbə) vaxtı keçmiş borcun qalıqları balansarxası hesaba keçirilmişdir. Təşkilat girov əmanəti qəbul etməyən BOKT olaraq qanunvericilikdə nəzərdə tutulan icbari ehtiyatları yaratmaq öhdəliyi yoxdur. MHBS əsasında mövcud risklərin qarşısının alınması məqsədilə Təşkilatın müştərilərə verilmiş kreditlər və avanslar üzrə yaradılmış əlavə ehtiyat xərcləri yerli qanunvericilikdə könüllülük prinsipinə əsaslanır və vergi orqanları tərəfindən xərc olaraq tanınmır. Təşkilat MHBS əsasında yuxarıda göstərilən 1,032,430 AZN silinməni xüsusi ehtiyatların yaradılması hesabına balansarxası hesaba keçirmiş və nəticədə xüsusi ehtiyatların yaradılması hesabına Təşkilat 2020-ci ili 761,630 manat zərərlə başa vurmuşdur. Bu tipli izahat, BOKT-in növbəti illərinə də aiddir. Beləliklə, BOKT-in MHBS üzrə hazırlanmış illik audit hesabatlarında əks olunmuş zərər MHBS tələblərinə uyğun olaraq əvvəlki (Layihə) dövründə verilmiş kreditlərdən yaranmış vaxtı keçmiş borclara aiddir.

Cəmi zərərin son 3 il ərzində azalma tendensiyası onu göstərir ki, artıq əvvəlki dövrdən (Layihə) qalan kreditlər üçün yeni ehtiyatın yaradılması tələb olunmur və BOKT-in hazırkı maliyyə vəziyyəti və işlək portfelin göstəriciləri ona əsas verir ki, cari ilin yekunlarına görə BOKT-də mənfəət əldə olunacaqdır

(30.09.2023-cü il tarixə mənfəət 64.1 min manat təşkil etmişdir). Habelə son 3 il ərzində verilmiş kreditlərin keyfiyyəti onu deməyə əsas verir:

İllər	Portfel, AZN	PAR>30 məbləğ üzrə	PAR>30 faiz nisbəti
31.12.2020	257,551.98	2,692.4	1,05%
31.12.2021	278,440.84	5,938.74	2,13%
31.12.2022	237,683.88	6,458.05	2,72%
31.10.2023 (10 ay)	305,802.37	4,486.02	1,47%

	2023 I Rüb	2023 II Rüb	2023 III Rüb
Aktivlər	1,170,620.0	1,101,410.0	1,109,820.0
Kreditlər	399,770.0	406,250.0	418,550.0
Niz.kapitalı	250,370.0	253,170.0	324,166.0
Cəmi kapital	627,730.0	620,180.0	674,060.0
Cəmi zərər/mənfəət	32,160.0	21,390.0	64,088.0

Cari ilin maliyyə göstəricilərinə nəzər yetirdikdə, BOKT kapitalının, o cümlədən nizamnamə kapitalının artımını xüsusi qeyd etmək olar. Habelə, cari ildə kreditləşmənin aktivləşdirilməsi kredit portfelinin artımına səbəb olmuşdur.

İKA MMC BOKT-in cəlb olunduğu Dünya Bankının məlum Layihəsinin icra müddəti 2012-ci ildə bitdikdən sonra (2002-2012), növbəti müddətdə Layihə ilə bağlı BOKT-in iştirakı ilə görülmüş müvafiq tədbirlər 2014-cü ildə bitmiş (2012-2014) və sonrakı müddətdə (2014-2018) BOKT-də müvafiq audit və digər araşdırmalar aparılaraq BOKT-in fəaliyyəti barədə yekun nəticələr rəy və hesabatlar formasında aidıyatı üzrə təqdim edilmişdir. Beləliklə, 2016-cı ildə İKA MMC BOKT-nin fəaliyyətində ondan asılı olmayan səbəblərdən yaranmış fasilə 2018-ci ildə tam aradan qaldırılmış və BOKT sərbəst kredit və maliyyə fəaliyyətini bərpa etdirmişdir. Nəticədə, BOKT-də fərdi kreditlər üzrə yeni portfel yaradılmış və əsasən Masallı rayonunda yerləşən və aqrar sahədə çalışan müştərilərə mikro kreditlərin verilməsinə başlanılmışdır. Belə ki, 2018-ci ildə 124050.0 AZN, 2019-cu ildə 245150.0 AZN, 2020-ci ildə 302050.0 AZN, 2021-ci ildə 311300.0 AZN, 2022-ci ildə 256150.0 AZN və cari 2023-cü ildə 340250.0 AZN məbləğində kredit resursları əsasən BOKT-in daxili mənbələr hesabına verilmişdir.

Ümumilikdə, hazırkı kredit portfelinə yönəldilən vəsaitlərinin əsas mənbəyi BOKT-in kapitalı hesab edilən və aylıq toplanılan ümidsiz kreditlər, BOKT-in təsis kapitalı və Mərkəzi Bankdan cəlb edilmiş vəsaitlər təşkil edir. Məlum olduğu kimi, BOKT-in Mərkəzi Bank qarşısında olan öhdəliklərin əvvəlki illərə aid olan hissəsi vaxtında və tam icra edilmiş, cari il üzrə öhdəlik üzrə ödənişin də vaxtında icra olunacaqdır.

Qeyd edildiyi kimi, İKA MMC-in xalis mənfəəti hesabına yaradılmış (2014-2018-ci il müddətində aparılmış və yuxarıda qeyd edilmiş audit və digər araşdırmaların nəticələrinə əsasən faktiki olaraq BOKT-in kapitalı hesab edilən) ehtiyat fondu hesabına silinmiş ümidsiz kreditlərin böyük hissəsi kənd yerlərində yerləşən girovlarla (təminatlarla) bağlıdır. Girovların (təminatların) böyük hissəsi məlum Layihə ilə bağlı olduğundan onlar kənd yerlərində yerləşən fərdi yaşayış evlərindən ibarətdir. Silinmiş kreditlərin böyük hissəsi ilə bağlı BOKT-in xeyrinə qəbul olunmuş məhkəmə qərarları mövcuddur və onların icrası davam etdirilir və əksər hallarda icra tədbirləri nəticəsində əmlaklar borcun müqabilinə

BOKT-in mülkiyyətinə verilir. Sonrakı müddətdə kənd əmlaklarının BOKT tərəfindən satılması vaxt və maliyyə itkisinə səbəb olur. Odur ki, ümitsiz kreditlərin daha sürətlə yığılması üçün BOKT standart yanaşmadan əlavə (*məhkəmə, icra tədbirləri*) qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş digər tədbirlərin də (*mediasiya, müddətli alqı-satqı müqaviləsi və s.*) həyata keçirilməsinə üstünlük verir. BOKT son illərdə ümumilikdə 500.0 min manatdan artıq borcla bağlı bu tip müqavilələrin imzalanmasını təmin etmiş və hazırda 200.0 min manatlıq hissə icra olunmaqdadır.

Hazırda BOKT-in mülkiyyətində olan onlarla, BOKT-in xeyrinə yüklü qalan isə 300-dən artıq daşınmaz əmlak dövlət qeydiyyatına alınıb və əmlaklar Layihəni əhatə etmiş bütün bölgələrə aiddir. Bu tip məsələnin vətəndaşın mülkiyyət hüququ ilə bağlı olduğunu nəzərə alaraq, BOKT bunun həllində ədalətli mövqedən çıxış etməyə çalışır ki, bu da BOKT-in istəyindən kənar yaranmış məsələnin həlli üçün uzun müddət və zaman tələb edir.

Hesabatlar üzrə hazırkı kredit portfelinin ümumi gəliri BOKT-in xərclərini tam qarşılanmadığı göstərsədə, yuxarıda qeyd olunduğu kimi, BOKT-in xalis mənfəəti hesabına illər üzər yaradılmış ehtiyat fondu hesabına balansdan silinmiş ümitsiz kreditlər (*hazırkı qalıq 7.607.961 AZM*) üzrə yığımlar BOKT-in xərclərinin qarşılamaşında iştirak edir. Bu mənbə hesabına BOKT qarşından gələn illərdə də xərclərinin qarşılanmasını nəzərdə tutur. Eyni zamanda bu müddət ərzində BOKT mövcud kredit portfelinin artırılması istiqamətində tədbirlərin daha da intensiv aparacağını nəzərdə tutulub. Bunu üçün hazırda BOKT yerli bazarda investorların axtarışına və cəlb edilməsinə üstünlük verir.

BOKT-in uzun illər ərzində əsas fəaliyyətinin bölgələrdə aqrar sahədə çalışan fiziki şəxslərlə (*fermerlər, ailə təsərrüfatları və s.*) bağlı olduğunu və artıq bu şəxslərin əksər hissəsinin daimi müştəri statusuna malik olduğunu nəzərə alaraq, BOKT bu sahə üzrə fəaliyyətini davam etdirmək və genişləndirmək niyyətindədir. Bunun üçün əlavə vəsaitlərin cəlb edilməsi istiqamətində daxili və xarici investorlarla görüşlər təşkil olunur danışıqlar aparılır.

Belə ki, 2018-ci ildən Pandemiya dövrünədək bir neçə xarici donor təşkilatları BOKT ilə əməkdaşlığa maraq göstərmiş, onlarla görüşlər təşkil olunmuş, tədbirlər planı razılaşdırılmışdır. Pandemiya dövründə yaramış məlum çətinliklər digər təşkilatlara olduğu kimi, İKA MMC BOKT-na da təsir etmişdir. Lakin, postpandemiya dövründə xarici investorlarla yanaşı, daxili investisiya ilə bağlı da tədbirlər həyata keçirir, eyni zamanda BOKT-in daxili imkanlarından da istifadə olunması nəzərdə tutulub. Belə ki, Layihə müddətində verilmiş kreditlərdən qarşından gələn 3 il ərzində əldə olunmuş təminatların satışı və məhkəmə qərarların icrası hesabına 920.0 min manat vəsaitin toplanması proqnozlaşdırılır. Habelə, əlavə vəsaitlərin cəlb edilməsi istiqamətində də tədbirlər davam etməkdədir və bu istiqamətdə daxili bazarda BOKT-na maraq göstərilir.

BOKT-də illik dövrü əhatə edən tədbirlər planı hazırlanır və BOKT-in illik fəaliyyəti bu plan əsasında qurulur. Ümumilikdə BOKT-in qarşından gələn müddət üçün inkişaf strategiyasında aşağıdakılar öz əksini tapıb:

- BOKT-in mikromaliyyə sahəsində 2002-ci ildən əldə etdiyi təcrübədən istifadə etməklə, daxili və xarici investorlarla fəaliyyət bazasını genişləndirmək;
- yeni kredit məhsullarını regionlarda təklif etmək;
- bölgələrdə filial şəbəkəsini formalaşdırmaq;
- əvvəlki illərdə yaranmış vaxtı keçmiş borcların toplanmasını sürətləndirmək;
- həmin borclarla bağlı olan və hazırda BOKT-in mülkiyyətdə olan təminatların satışını davam etdirmək;
- təminat qismində qalan ipoteka əmlaklarının razılaşdırılmış ödənişlər əsasında yüklülükdən azad etmək.

Layihə dövründə aparılmış kreditləşmədən (*kredit ittifaqları*) məhkəmə qərarlarının icrası nəticəsində BOKT-in mülkiyyətinə keçmiş 77 əmlakdan 48 əmlak BOKT-in mülkiyyətində qalmaqdadır. Nəzərə alınmalıdır ki, vətəndaşlara məxsus olmuş bu əmlaklar hazırda fəaliyyət göstərməyən bir qrup kredit ittifaqlarının borcu müqabilində İKA-nın mülkiyyətinə verilmişdir. Əmlakların bölgələrdə

yerləşdiyi, əksər hallarda kənd yaşayış evləri olduğunu nəzərə alaraq onların bazarda sərbəst satışını mümkünsüz edir. Məsələnin kütləvi və sosial xarakterli olduğunu nəzərə alaraq BOKT tərəfindən həlli yolları axtarılır və həyata keçirilir. Belə ki, artıq son illərdə bu tip əməklərin əvvəlki sahiblərinə geri qaytarılması (*fəktik olaraq satılması*) istiqamətində işlər aparılır, güzəştli şərtlərlə qanunvericiliyə uyğun olaraq müddətli alqı-satqı müqavilələri imzalanır.

Habelə, kredit ittifaqlarının kredit borclarının təminatları kimi qeydə alınmış 300-dən artıq kənd girovunun tədricən yüklülükdən azad edilməsi üçün tədbirlər genişləndirilir. Belə ki, məhkəmədən kənar qaydada razılaşmalara əldə olunur və hissəli ödənişlər müqabilində əmlaklar ipoteka yüklülüyündən azad edilir. Xüsusi olaraq vurğulamaq istərdik ki, son 2 ildə bu cür razılaşmalar Mediasiya Şurasının iştirakı ilə həyata keçirilir.

Bütün bunlar uzun müddətlə yanaşı BOKT tərəfindən xərclərin aparılmasını da tələb edir. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, BOKT-də aparılmış son yoxlamalar və araşdırmaların nəticəsi olaraq BOKT-in əvvəlki illərdə (*Layihə dövrü*) olan fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi ilə yanaşı BOKT-in yoxlama dövrü üçün maliyyə vəziyyəti də ətraflı təhlil edilmişdir. Qeyd olunmuşdur ki, ".....BOKT-in fəaliyyəti Dünya Bankının resursları və habelə əməliyyatdan əldə edilən qazanclar hesabına maliyyələşmişdir. Dünya Bankının kredit resursların geri qaytarılması barədə qərar qəbul edilmişdir ki, bu da təşkilatı yalnız yeganə maliyyələşmə mənbəyindən asılılı olduğu və ona görə də digər mənbələrdən vəsaitlərin cəlb edilməsi barədə düşünməyə vadar edir". Bu səbəbdən BOKT daxili və xarici maliyyə mənbəyinin axtarışını davam etməklə, orta müddətli perspektivdə qiymətli kağızların buraxılmasına üstünlük verir. Qiymətli kağızların satışı hesabına əldə olunacaq vəsaitin ancaq kreditləşmədə istifadəsi nəzərdə tutulur.